

ΜΝΗΜΟΣΥΝΗ

ΕΤΗΣΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
1998 - 2000

ΑΝΑΤΥΠΟΝ

ΘΩΜΑ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΡΑΣΗ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΟΥΥΔΑΛΕΩΣ ΣΤΗ ΖΑΚΥΝΘΟ
ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕ ΝΙΚΟΔΗΜΟ ΜΕΤΑΞΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

στ. 18: ντζαμπατίνα· Ἰωάννης Βαπτιστής. Ἀναφέρεται ὡς Ἰωάννης εἰς Lett. Augliera, ὁ.π., σελ. 188. Πληρέστερα, Ἰωάννης Βαπτιστής, μεγαλύτερος ἀδελφός του, τὸν ὅποιον μνημονεύει καὶ ὁ Κορυδαλέας σ' ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Νικόδημο, βλ. εἰς Γερ. Πεντογάλου, «Παῖσιος Μεταξᾶς», ὁ.π., σελ. 524. Γιὰ ἀδέλφια τοῦ Νικοδήμου ποὺ ζοῦσαν στὴν Κεφαλονιά βλ. Lett. Augliera, ὁ.π., σελ. 223. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι γνωστός ὁ ἐγκαταστημένος στὸ Λονδίνο Ἰάκωβος ('Ηλ. Τσιτισέλη, ὁ.π., τόμ. Β', σελ. 102) καὶ ἡ μοναχὴ Ἀγάθη στὴν Κεφαλονιά (Lett. Augliera, ὁ.π., σελ. 200-201· πβ. σελ. 217).

3

Ὁ ἱερομόναχος Ἀνθίμος Σκούρτας πρὸς τὸν πάπα Οὐρβανὸ Ἡ'. Καταγγέλλει ὡς αἰρετικὸ τὸν διδάσκοντα στὴ Ζάκυνθο Θεόφιλο Κορυδαλέα, τὸν ὅποιον δὲν ἠδυνήθη ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος νὰ διώξει μέσω τῶν Ἑνετῶν ἀρχόντων. Ζητεῖται ἡ ἄμεση ἀπομάκρυνσή του μὲ ἐνέργειες τοῦ Βατικανοῦ. Καταγγέλλονται ὡς αἰρετικοὶ καὶ οἱ ὁπαδοὶ του Ἀγγελος Μπενιζέλος, Παῖσιος καὶ Νικόδημος Μεταξᾶς. Ὁ τελευταῖος ὅτι μὲ ἀπάτη κατέλαβε τὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο. Νὰ βοηθηθεῖ ὁ φιλοκαθολικὸς Ἀλέξανδρος Βασιλόπουλος, ποὺ ἐξορίσθηκε ἀπὸ τὰ Ἑπτάνησα, μὲ ἐνέργειες τοῦ Κορυδαλέα, καὶ μεταβαίνει στὴ Ρώμη.

Αὐτόγραφο (20,2x30,5 ἐκ.)

Ζάκυνθος, 13.4.1629

SOCG 181 φ. 214

Λατινικὴ μετάφραση στὰ φ. 216-218.

Στὸ φ. 219^ο ὁ γραμματέας τῆς Propaganda Francesco Ingoli σημείωσε: 13 Aprile 1629 (ἔτσι μεταφέρεται τὸ «θαρηγλιῶνος ιγ' ἱσαμένου» τοῦ πρωτοτύπου). Anthimo Scurta Monaco Greco al Papa. Delli 4 heretici Theophili Coridali, Nicodemo Metaxa Vesc(ov)o della Cefalonia, Angelo Penitzelo Atheneo et Paisio Metaxa. Die 13 Julii 1629 Cong. 112.

Τῶ μακαριωτάτῳ καὶ παναγιωτάτῳ μου πατρὶ καὶ ἡμετέρῳ δεσπότη Κυρίῳ κυρίῳ Οὐρβανῷ ὀγδόῳ² πάπα τῆς πρεσβυτέρας ρώμης τῷ τὴν ἀποστολικὴν καὶ καθολικὴν³ ἐκκλησίαν τε καὶ καθέδραν κοσμοῦντι καὶ διϊθύνοντι. Ἀνθίμος⁴ ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἐλάχιστος ὁ σκούρτας ὑπὲρ εὖ πράττειν⁵

† μεγάλας τῷ Θεῷ ὁμολογεῖν χάριτας ὁσημέραι ὀφείλομεν δέσποτά μου παναγιώτατε καὶ μακαριώτατε, ὅτι τηλικούτὸν σε⁶ ποιμένα ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνέδειξεν, ὥς καὶ τὴν ἱεράν σου ψυχὴν, πολλάκις ὑπὲρ τῶν λογικῶν⁷ προβάτων προθύμως τεθυκέναι (ὡς ὁ πρῶτος ἀρχιποιμὴν, καὶ) ἀρχηγὸς καὶ θύμα Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς) καὶ⁸ πολλοὺς τοὺς ἰδρώτας ἐκχέεις ἐκάστοτε, ἔν' ὅπως τὸ συντετριμμένον ἰάσῃς, καὶ) τὸ νοσοῦν (κατὰ τὸ προφητικόν⁹ λόγιον) ἐπιρρώσῃς. Κέρδος γὰρ οὐ μικρὸν οἶται, ἡ ἱερά σου καὶ) θεοφιλὴς ψυχὴ, τὸ τὰς ἐμπειριζομένας σοι ψυχὰς¹⁰ Θεῷ προσωκειῶσαι. ἀνθ' ὧν, διπλοῦν ἀνθ' ἁπλοῦν πάντως, ἔξοις τὸν μισθόν, τῶν πισῶν καὶ) φρονίμων οὐ¹¹ κονόμων, μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ἀπαλλαγὴν, πρὸς τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ. οὐ καὶ) τὸν τόπον ἐπέχεις. ἀλλ' ὦ τι¹² μία καὶ) ἱερὰ τῆς τοῦ χριστοῦ ἐκκλησίας αἰδέσιμος κεφαλὴ, τὸ πάντων καλῶν καταγώγιον. ὁ τῆς ἀρετῆς κα-

νών, κ(αι)¹³ τῆς ἐκκλησίας ἀρῶραγῆς θεμέλιος. μὴ ἀποκάμης τοῦ λοιποῦ, δέομαί σου τῆς ἀγιότητος ἀποσοβῶν καὶ ἐλαύνων¹⁴ τοὺς λόγους κιβδήλοις, κ(αι) κατεφθαρμένοις, συλλαγωγούντας, κ(αι) διασπῶντας τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, ἀπὸ τῆς τοῦ¹⁵ χριστοῦ ἀγίας καθολικῆς, καὶ ἀποσολικῆς ἐκκλησίας. ὧν εἷς κ(αι) ὁ ἀπὸ τέλματος Σκώληξ, Θεόφιλος ἢ¹⁶ μᾶλλον εἰπεῖν δαιμονόφιλος ὁ Κορυδαλεὺς ὁ πικρὸς ἀποσάτης, ὁ κατὰ τῆς τοῦ Χ(ριστο)ῦ ἐκκλησίας λυσσῶδης λῦκος¹⁷ ὁ εἰς κακίαν κ(αι) ὑπουλόγητα τοῦ Ἀχετόφελ χείρων. ἡ μέλαινα κ(αι) σκοτεινὴ ἀπάτη. τὸ βδελυκτὸν ἀκάθαρμα.¹⁸ τὸ δυσσῶδες κ(αι) βέβηλον ἄγγος. τὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος αἰσχροὺν καταγώγιον. ὁ πάσης αἰρέσεως κ(αι) αἰ¹⁹σχίσου πράξεως ἐμπλεος, παρίει μοι λέγειν καὶ γράφειν τὰς ἀκολάσους κ(αι) βεβήλους τοῦ ἀνδρὸς πράξεις²⁰ ἵνα μὴ τὸν τε χάρτην καὶ κάλαμον βεβηλώσω. τουτί μόνον ἔγνω διασαφῆσαι τῇ ἱερᾷ σου καὶ σεβασμῷ κεφαλῇ²¹ μακαριώτατέ μου δέσποτα, ὅτι τὰ τῶν δυσσεβῶν λουτέρων τε κ(αι) Καλβίνων ἀσπάζεται, ὁ τρισάθλιος, κ(αι) τὴν ψυχὴν θνητὴν²² εἶναι φάσκει, κ(αι) μετεμψύχωσι δοξάζει, ὡς ὁ πυθαγόρας. τὴν τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκύνησιν ἀθετεῖ. τὴν²³ διὰ ζώματος ἐξαγόρευσιν ἀπαγορεύει καὶ βδελύττεται, ἦν οἱ γνησίως μετανοοῦντες χριστιανοὶ μεθ' ὅσης κατανύξεως²⁴ ἀποδέχονται, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀκόλασος ὧν κ(αι) ἀνάξιος μετανοίας ἀποτροπιάζει, ὁ τρισκατάρατος; ἐπῆει μοι πε²⁵φρικένοι ἱζω Θεὸς τὰς δυσσεβεῖς κ(αι) παραλόγους βλασφημίας τοῦ ἀποπτύσου κ(αι) ἀσελγοῦς. οὐκ ὀρθῶς ὡς ἡμεῖς²⁶ οἱ εὐσεβεῖς τὸ δεσποτικὸν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κ(υρίου) ἡμῶν Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ λατρεύομεν, ὡς ἀληθὲς σῶμα κ(αι) αἷμα τοῦ κυρίου²⁷ ἀλλ' ἀντίτυπον καλεῖ τοῦτο, ὁ ἀνάξιος τοῦ ζῆν. πολλοὺς τοίνυν τῶν ἀφελότητι, κ(αι) ἀπλάσῳ γνῶμῃ βειοούντων²⁸ εἰς τὸ τῆς ἀσεβείας βόθυνον ἐξώθησεν ὁ ἐμβρόντητος, ἔθος ἦν τῷ μιαιφῶν ἐκάστοτε διασύρειν καὶ κω²⁹μωδεῖν τὰ τῶν χριστιανῶν, κ(αι) παίζειν τὰ παρὰ τῶν θεοφόρων π(ατέ)ρων, κ(αι) ἁγίων μαρτύρων ὁσίως, κ(αι) θεοπρεπῶς³⁰ τελεσθέντα. κ(αι) τί φησιν ὁ φρενολήπτης, κακῶς ποιεῖσθαι τοὺς ἁγίους μάρτυρας (φεῦ τῆς βλασφημίας)³¹ ἐλέγχειν κ(αι) ζηλιτεῦειν τὴν τῶν ἀθέων εἰδωλολατρῶν παραπληξίαν τε κ(αι) ἀθεότητα, ἐπεὶ οἱ βασιλεῖς κ(αι) τουτ<...>³² νοὶ μεῖζονος τιμῆς ἔλαχον (κ(αι) ἰσόθεοί εἰσι) τῶν ἱερέων κ(αι) ἀρχιερέων, κ(αι) μαρτύρων. ταῦτα ἀμαθῶς <...>³³ ὀσημέραι, ὁ ἀσυνείδητος. τούτων τῶν ἀθέων ῥημάτων, κ(αι) βλασφημιῶν ἔγωγε αὐτήκοος γεγονῶς <...>³⁴ τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον ζακύνθου κ(αι) κεφαλληνίας, τὸν ἀπὸ ἰταλίας κῦριν Μιχαῆλον ἢ ποδῶν εἶχεν <...>³⁵ ἄνδρα τὰτ' ἄλλα αἰδέσιμον, κ(αι) παιδείας οὐκ ἄμοιρον, διηγησόμενος αὐτῷ τὰς τοῦ δαιμονοφίλου κα³⁶κοδοξίας. ἐκεῖνος δὲ θεὸς ὧν ἀνὴρ, κ(αι) τῶν τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας ὀρθῶν δογμάτων [δογμάτων = διεγράφη] ἀντιποιοῦν<...>³⁷ πολλὰ μογήσας, ἐφ' ᾧ τὸν ἀλητήριον ἐκεῖνον τῆς νήσου ζακύνθου ἐξῶσαι, ἦνυσεν οὐδέν. ὁ γὰρ τῶν κρητ<...>³⁸ ζρατηγός, διατεθρυλλημένος ὧν τὰ ᾧτα, παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀσεβοῦς Θεοφίλου (ὅς κ(αι) εἰς ἄκραν φιλίαν ἦρμοςαι ἄ<...>³⁹ οὐ μόνον τῆς νήσου ζακύνθου τοῦτον οὐκ ἐξωσράκισεν, ἀλλὰ κ(αι) τὸν λογιώτατον πρεσβύτερον Ἀλέξαν-

δρον, τουτί<...> ¹⁴⁰ βασιλόπουλον, ἄνδρα εὐσεβῆ καὶ φιλόθεον, καὶ τρόφιμον τοῦ τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης ἐλληνικοῦ <...> ¹⁴¹ πολλὰ τοίνυν τῶν ἐγκλημάτων, καὶ δόλους κατ' αὐτοῦ συρῶσας, ὁ πρὸς πᾶσαν κακίαν ἐπιρρέπης Θεόφιλος ¹⁴² ζείλας πρὸς τὴν τῶν ἐνετιῶν ἀριστοκρατίαν, ὁ ζρατηγός, παρὰ πόδας ὑπερορία τοῦ πρεσβυτέρου <...> ¹⁴³ δρου ἢ τῶν ἐνετιῶν καταψηφίζει ἀρχή, καὶ ἦν αἴτιος τούτων ἀπάντων ὁ ἀπόβλητος Κορυδαλεὺς <...> ¹⁴⁴ μακαριώτατέ μου δέσποτα ἀνελεῖν ἐπεχείρησε, παρωτρύνας ἓνα τῶν ἀκολάσων αὐτοῦ μαθητῶν <...> ¹⁴⁵ πάντως προνοία, κ(αί) δι' εὐχῶν τῆς σῆς παναγιότητος, ἀπηλλάγην τοῦ ἀδίκου φόνου. ταυτ<...> ¹⁴⁶

πάντων τούτων δέομαι σου τῆς φίλης κ(αί) ἱερᾶς κεφαλῆς μακαριώτατέ μου δέσποτα. ἔργω ἐμφάνισον ¹⁴⁷ ὃν ἔχεις καὶ ὑπὲρ τῆς ὑγιούς ἡμῶν πίσεως ἔνθεον ζῆλον. ἔξωσον πόρρω τῆς τοῦ χριστοῦ ἐκκλησίας τοὺς βαρεῖς ¹⁴⁸ κ(αί) λυμεῶνας λύκους, τῇ ἐν ἐνοικουσίᾳ χάριτι τοῦ παναγίου πνεύματος. βοήθησον ὅση σοι δύναμις τῷ πρεσβυτέρῳ Ἀλεξάνδρῳ, ἀδίκως τῆς αὐτοῦ πατρίδος ἀπελαθέντι. πρὸς τούτοις ἴσθω ἢ σὴ παναγιότης, ὅτι ¹⁵⁰ τούτῳ τῷ μιᾶρῳ Κορυδαλεῖ ἐμαθήτευσαν τρεῖς ἄνδρες, οἱ κατ' οὐδὲν ἐπὶ κακία διεννηνόχασιν τῷ ἑαυτῶν δι¹⁵¹ δασκάλῳ κ(αί) γὰρ (κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριον) κακῶν διδασκάλων κακὰ μαθήματα, πονηρῶν σπερμάτων κακὰ ¹⁵² τὰ γεώργια. ἀλλὰ κατ' ἔχνος βαίνουσι τούτῳ εἰς πᾶν εἶδος κακίας ἐξησκημένοι ὄντες διατελοῦσι. οἱ πικροὶ ¹⁵³ περὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων λογισαὶ οἱ κατήγοροι τῶν ἐπαινουμένων. οἱ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαίδευτοι, τὰ ¹⁵⁴ τοῦ πονηροῦ πλάσματα. ἐπέρχεται μοι λέγειν τὰ τοῦ Γρηγορίου πάνσοφα λόγια, κατὰ τῶν κακοδόξων.¹⁵⁵ τούτων τοιγάρτοι τὰ ὀνόματα, εἰσι ταῦτα, ἄγγελος ὁ ἐξ Ἀθηνῶν μπενιτζέλος. οὗτος ἦν κατηλλεγμένος τοῖς μιγᾶσι τε ¹⁵⁶ κ(αί) λαϊκοῖς. ὁ δεῦτερος Παῖσιός τις ἱερομόναχος ἀπὸ Κεφαλληνίας, ὃς καὶ ἱκανὸν καιρὸν ἐν παταβίῳ διε¹⁵⁷τριψε. ἀνὴρ πάσης ἀθεΐας κ(αί) αἰρέσεως ἀνάμεσος. ὁ τρίτος Νικόδημος, κ(αί) οὗτος ἀπὸ Κεφαλληνίας ἦν, κ(αί) ¹⁵⁸ οὗτος ἀπάσης κακίας καὶ δόλου, κ(αί) ὑποκρίσεως μεσός, καὶ τῆς τῶν λουτέρων, κ(αί) Καλβίνων αἰρέσεως ἐμπλεος.¹⁵⁹ κ(αί) γὰρ οὐκ ὀλίγον χρόνον ἐν Ἀγλοβρετανίᾳ διέτριψε, οὗτος τοίνυν, ἀφίκετο ἐς βυζάντιον, κ(αί) βία καὶ δυ¹⁶⁰νάμει βαρβαρικῇ, καὶ ἱκεσίᾳ τοῦ τῆς ἀγλοβρετανίας πρέσβεως τοῦ λουτέρου, πρὸς Κύριλλον τὸν πατριάρ¹⁶¹χην. ἐξητήσατο τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, ὁ δὲ πεισθεὶς τοῖς τούτων ἀπειλητικοῖς ῥήμασι κεχειροτόνηκεν ¹⁶² αὐτὸν ἐπίσκοπον Νεαπόλεως, τῆς ἐν Μακεδονίᾳ. ἐξί γὰρ αὕτη ἡ Νεάπολις ἀρχιεπισκοπὴ, ψιλὸν ὄνομα μόνον ¹⁶³ κεκτημένη, ἄνευ ἐπισκοπῶν. οὗτος τοίνυν ὁ ἀνοσιουργοδολότροπος, Νικόδημος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Λυκόδημος.¹⁶⁴ κ(αί) τὴν ἐπισκοπὴν ζακύνθου καὶ κεφαλληνίας ἠβούλετο εἰς ἀρχιεπισκοπὴν καταστῆσαι, ἥτις πάλαι τῷ ¹⁶⁵ χρόνῳ παρὰ τε τῶν αἰοιδίμων βασιλέων ὑποτέτακτο τῇ μητροπόλει Κορίνθου. ταῦτα μαθὼν ὁ πρόεδρος ¹⁶⁶ Κορίνθου, ἤρξατο λόγοις ὀνειδιστικοῖς πλύνειν τὸν μοιχὸν τουτονί, ὥς τοῦ τοιοῦτου ἐκθέσμου ἔργου ¹⁶⁷ δράσαι σκεψάμενον. πολλὰ δὲ κ(αί) μετὰ τοῦ πατριάρχου διαλεχθεὶς ἀναμνήσας αὐτοῦ κ(αί) κανόνων ἐκκλησιασικῶν ¹⁶⁸ ἀλλ' οὐκ οἶος

τε ἦν, ἀπειρῆσαι αὐτὸν τοῦ ἐγχειρίματος. γράφει τοίνυν κ(αί) πρὸς πάντας τοὺς τῆς συγκλήτου βουλῆς ἄρχοντας ¹⁶⁹ τῆς νήσου ζακύνθου, ἐκθέμενος μὲν ἐμφαντικότερον τὸ συμβάν, ζηλιτεύων δὲ κ(αί) τὴν τοῦ μισαροῦ κ(αί) παρανόμου ¹⁷⁰ Νικοδήμου κακόνοιαν. ἦν γὰρ παναγιώτατέ μου δέσποτα ὁ κακόφρων οὔτοσί, ἐπὶ κακίαν δρασθήριος, ὡς ἄλλος ¹⁷¹ οὐδεὶς, θυμώδης τὰ μάλιστα, ὑπουλος, θρασύς, καὶ λίαν ὑψαύχην. Οὗτος τοίνυν ἐπανελθὼν ἐς κεφαληνίαν, τὴν ¹⁷² πατρίδα αὐτοῦ, καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον κύριον παρθένιον τοῦπικλὴν δοξαρᾶν. ἄνδρα λόγιον κ(αί) πάση ἀρετῇ κεκοσμημένον ¹⁷³ λόγοις θαυπευτικοῖς παραφθεύρας, τῇ δέ γε διπλῇ τῆς ζωμύλου αὐτοῦ γλώττης, τοὺς ἱερεῖς, κ(αί) τοὺς τὰ προῶν ¹⁷⁴ τῆς νήσου κεφαληνίας φέροντας, ὑποκλέψας, παρέπεισε φεῦ τὸν ἐπίσκοπον τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου ¹⁷⁵ παρητήσασθαι. ἀλλὰ τίς λόγος ἐξευπεῖν μακαριώτατέ μου δέσποτα, ὅσας ταραχάς τε κ(αί) σκάνδαλα ἐπρὸς ἐξένησε ἐπὶ τι ¹⁷⁶ θεμενῖα, κ(αί) παρθενώνας, ὁ τριςκακοδαίμων, ἐπιβάς τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου· ἦν γὰρ κ(αί) πρὸς τοῖς ἄλλοις καί ¹⁷⁷ τοῖς ὧν κέκτηται, ταραχώδης τε κ(αί) δυσιδαίμων, ἄλλα μὲν λέγει τῷ ζώματι, ἄλλα δὲ μελετᾷ τῇ καρδίᾳ. πολλὰ δὲ ¹⁷⁸ ἐς βυζάντιον κατὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου συνεγράψατο κ(αί) τῇ τυπογραφίᾳ παρέδωκε ¹⁷⁹ ὁ πρὸς πᾶν εἶδος κακίας ἐπιρρεπής. πάλιν γονυπετοῦντες, κ(αί) τῶν ἱερῶν σου ποδῶν ἐφαπτόμενος, κ(αί) καταφι¹⁸⁰λοῦντες, κ(αί) τὰς ἀγίας σου χεῖρας σὺν τῇ ἀγίᾳ κ(αί) θεοχρίστῳ κεφαλῇ αἰδεσίμως κ(αί) νοερῶς κατασπαζόμενος. δεῖ¹⁸¹όμεθά σου καθ' ὅσον δυνάμειος ἦκεις, μετὰ τοῦ ἱεροῦ καταλλόγου κ(αί) τοῦ τῆς ἀγίας ἐκκλησίας συστήματος, μὴ ἀπο¹⁸²κάμοις μέχρις οὗ τὴν τοῦ πονηροῦ κώμματος συμμορίαν, μακρὰν τῆς τῶν χριστιανῶν ὁμυγήρεως ἐξωσρακίσης ¹⁸³ <...> σύγνωθί μοι τῆς τόλμης παναγιώτατέ μου δέσποτα, ἰδιωτικῶ καλᾶμῳ γράφοντι πρὸς τὴν σὴν σοφωτάτην ¹⁸⁴ κ(αί) θεολογικωτάτην κ(αί) τριπόθητόν μοι κεφαλὴν. ἀπὸ γὰρ διαπύρου, κ(αί) θερμῆς τῆς τοῦ γλυκντάτου Ι(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ μου ¹⁸⁵ ὃν θέσεως ἔγραψα ταῦτα. ἐρῶμένως μοι καὶ εὐθύμως διαβιώης ἐς γήρας βαθύτατον, εἰς σύσασιν κ(αί) ¹⁸⁶ <...>ειαν τοῦ χριστιανικωτάτου πληρώματος. μακαριώτατε κ(αί) παναγιώτατέ μου δέσποτα¹⁸⁷

κατὰ τὸ ,αρχθ^{ον} ἔτος τὸ σωτήριον θαργηλιῶνος ιγ' ἰσαμένου.

Σημειώσεις:

στ. 50: τῷ... Κορυθαλεῖ ἐμαθήτευσαν τρεῖς ἄνδρες· ἀναφέρεται στὴ φοίτηση τῶν Ἀγγέλου Μπενιζέλου, Παΐσιου καὶ Νικοδήμου Μεταξᾶ στὴν Ἀθήνα κατὰ τὴν περίοδο 1616-1619 (βλ. Κλ. Τσοῦρκα, ὁ.π., σελ. 89).

στ. 55: ἄγγελος... μπενιζέλος· τὸ καλοκαίρι τοῦ 1632 ὁ Ἀγγελος Μπενιζέλος, ὡς κυβερνήτης τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βενετίας, ἐκφώνησε πανηγυρικό λόγο στὴν ἐκλογὴ τοῦ Νικοδήμου Μεταξᾶ ὡς μητροπολίτου Φιλαδελφείας (Lett. Augliera, ὁ.π., σελ. 171). Στὴν ψηφοφορία στίς 10.12.1634 γιὰ τὴν ἀνάδειξη σχολάρχου στὴ Βενετία ἔλαβε 21 ψήφους, ἔναντι 16 τοῦ Κορυθαλεῖ (ἡ ὑποψηφιότητά αὐτοῦ προφανῶς δὲν ὑποβλήθηκε αὐτοπροσώπως). (Κων. Μέρτζιου, ὁ.π., σελ. 4, Τάσου Γριτσοπούλου, ὁ.π., σελ. 165).

στ. 65-66: ὁ πρόεδρος Κορίνθου ὁ Νεόφυτος Β'·

στ. 68-69: γράφει... πρὸς... ἄρχοντας... ξακύνθου αὐτὰ τὰ γράφει ὁ Σκούρτας στίς 13.4.1629. Στὴν προμνημονευθεῖσα ἐπιστολὴ (12.8.1629) Νεοφύτου Β' μητροπ. Κορίνθου πρὸς Varolio δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι αὐτὸς πρὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σκούρτα ἀπευθύνθηκε πρὸς τοὺς προκρίτους Ζακύνθου κατὰ τοῦ Μεταξά. Προφανῶς, τὸ ἐπραξε κάποιος ἀπὸ τοὺς τρεῖς ὑπάρχοντες, τότε, μητροπολίτες Κορίνθου. Καὶ ὁ Νεόφυτος πάντως γράφει στὸν Varolio: τοῦτα τὰ γράμματα παρακαλῶ τὴν ἀρχιερωσύνην σου, ὡς φίλον γνήσιον, νὰ τὰ φανερώσῃς τοῦ πρωτοπαπᾶ καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν συνδίκων.

στ. 75: παρητήσασθαι ἢ παραίτηση τοῦ Δοξαρχᾶ ἐγινε στίς 6.10.1628.

4

Ὁ Ἀνθιμος Σκούρτας πρὸς τὴν Σύνοδο τῶν καρδινάλιων τῆς Propaganda. Ζητεῖται ἡ ἐκδίωξη ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο τοῦ αἵρετικοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέα, ὡς καὶ τῶν ὁπαδῶν του Ἀγγέλου Μπενιζέλου, Παΐσιου καὶ Νικοδήμου Μεταξά.

Αὐτόγραφο (19,5x30,5 ἐκ.)

Ζάκυνθος, 16.4.1629

SOCG 181 φ. 224

Λατινικὴ μετάφραση στὰ φ. 225-226.

Στὸ φ. 227' ὁ γραμματέας τῆς Propaganda Francesco Ingoli σημείωσε: *Zante 16 Aprile 1629 Antimo Scuta [sic] Monaco Greco Alla Sac. Cong. Delli 3 Heretici Coridali Nicodemo e Paisio Metaxa. Die 13 Julii 1629 Cong. 112.*

Τοῖς τῷ εὐαγεῖ, κ(αί) θεοτιμήτῳ Κλήρῳ τε κ(αί) Συλλόγῳ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας ἀποστολῆς Ἐκκλησίας, τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης πανιερωτάτοις ἀρχιεπισκόποις, θεοφιλεσι¹ τοῖς ἐπισκόποις, κ(αί) ἐντιμωτάτοις κ(αί) σοφωτάτοις κληρικοῖς. Ἀνθιμος ὁ ἐν ἡ' ἐρομονάχοις ἐλάχιστος Ἀνθιμος [sic], εὖ πράττειν¹.

Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ διεσκέδασαν τὸν νόμον σου. ταῦτα ὁ ἱεροψάλτης Δα(βί)δ, ὁρῶν τοὺς ἐν¹ ἀσεβεῖα συζῶντας ἔλεγεν ἰκετεῦναι Θεόν. κ(αί) ἀλλαχοῦ, εἶδον ἀσυνετοῦντας κ(αί) ἐξετηκόμην, ὅτι¹ τὰς ἐντολάς σου οὐκ ἐφυλάξαντο. καιρὸς ἔλεγε τοὺς ἐπὶ κακία κ(αί) πονηρίᾳ τὸν βίον μετιόντας τὴν¹ κατ' αὐτῶν ἄμυναν ποιῆσαι Κ(ύρι)ε ὅτι τὸν νόμον σου καταπατοῦσιν, ὅτι τὰ θεῖα σου προσάγματα, ἀ' θετοῦσι. τοιαῦτα π(ατέ)ρες αἰδεσιμώτατοι (ὡς ἐπέγνωτε), κληρὸς εὐαγῆς, σύστημα θεοτίμητον, θε¹⁰οπρεπῆς σύλλογος ἡ τοῦ προφητάναξ θεοφιλῆς ψυχῇ ἔλεγεν, ἅτε δὴ θεῖον ζῆλον ἔχουσα, κ(αί) περὶ τὰ¹¹ καλὰ διάπυρον ἔρωτα. τοῦτον τὸν διακαῆ ζῆλον, κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας πολεμίων, κατὰ τῶν τῆς Χριστοῦ¹² Ἐκκλησίας ἀντιπάλων, κατὰ τῶν ἀτιθάσσω, κ(αί) λυμεώνων λύκων, ζηλώσωμεν. καιρὸς ἐστὶ πρὸς πά¹³ταξιν, τῶν τῆς ἀγίας καθολικῆς τε καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας πολεμίων. ὅτι ἐλυμήνατο αὐτὴν¹⁴ ὅς ἐκ δρυμοῦ. ὁ τῷ ὄντι τὸν βίον χοιρώδης Θεόφιλος, κ(αί) ἴν' εἴπω οἰκειότερον Δαιμονόφιλος ὁ¹⁵ Κορυδαλεύς. διὰ τοῦτο ὅς ἐκ δρυμοῦ, ὅτι ἐξ ἀγενοῦς φύσεως καὶ φύς, κ(αί) τραφεῖς σκεῦος δυσιδαί¹⁶μονος πλάνης ἀνεφάνη. Τουτονὶ τὸν θεοσιγῆ, καθ' ὅσον δυνάμεως ἤκατε, πόρρω τῆς τῶν

χριστιανῶν ὁμηγήρεως ὡς θῆρα ἀπελάσατε. τοῦτον τῆς τοῦ χριστοῦ ποίμνης ἀπεβουκολήσατε, ὡς λυσσώδη λύκον, ¹¹⁸ πατέρες θεοφιλέστατοι. ἅτε δὴ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας ἐκκλησίας ὑπασπισαί ὄντες, κ(αί) τοὺς ¹¹⁹ τῶν θεοκηρύκων ἀποσόλων θρόνους κοσμοῦντες, ὧν κ(αί) τὸν ἔνθεον ζῆλον μιμεῖσθε χρεῶν. τοῦτον ¹²⁰ τοιγαροῦν, ἅμα τῇ κακίᾳ αὐτοῦ συμμορία μακρὰν ἐξώσατε τῆς τῶν χριστιανῶν συναυλίας. δυνάμει ¹²¹ κ(αί) ἐνεργείᾳ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν ἁγίου πνεύματος κ(αί) διὰ τῆς τῶν ἐνετιῶν ἀριστοκρατίας, κ(αί) διὰ τῆς τῶν ¹²² ἄλλων εὐσεβῶν βασιλέων συμμαχίας τε κ(αί) ἐπικουρίας. ὅτι πολλοὺς, εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας βάραθρον ¹²³ ἐξώθησεν ὁ ἀλυτῆριος. πολλοὺς ἐκ τῶν θολερῶν κ(αί) πικρῶν τῆς αἰρέσεως ναμάτων κεκόρακεν ὁ ¹²⁴ τρισκατάρτος, τούτῳ γε τῷ δισσεβεῖ ἐμαθήτευσαν, οὐκ ὀλίγοι, ἐξ ὧν εἰσιν, ὁ ἀπὸ κεφαλῆνης ¹²⁵ παῖσιος ἱερομόναχος ὁ μεταξᾶς, ἀνὴρ φαυλόβιος κ(αί) πάσης αἰρέ[σε]ως ἔμπλεος. μετὰ τοῦτον ὁ ἐξ αἰ²⁶θηνῶν ἄγγελος ὁ μπενιτζέλος, κ(αί) οὗτος τοῦ πονηροῦ κώμματος, τοιοῦτος ἦν πρὸς πᾶν εἶδος κακίας ¹²⁷ ἐπιῤῥεπής, ὡς καὶ αὐτὸν τῆς κακίας, δαίμονα ὑπερβαίνων ἦν. ἀλλ' ὁ τρίτος ὁ Νικόδημος, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν ¹²⁸ Λυκόδημος (τί με δεῖ λέγειν τὴν τοῦ ἀνδρὸς δύσροπον κ(αί) πονηρὰν γνώμην;) κ(αί) αὐτὸς ἀπὸ κεφαλῆνης ¹²⁹ οἰκείος τὸν τρόπον, κ(αί) τὴν συγγένειαν τοῦ παῖσιου, μεταξᾶς γὰρ κ(αί) οὗτος τοῦπικλὴν ἐκαλεῖται. οὗτοι πάντες, τὰ τῶν ¹³⁰ λουτέρων καὶ καλβίνων ἀσπάζονται. καθὰ δὴ ἐμφαινώτερον διὰ βραχέων, τῷ παναγιωτάτῳ κ(αί) ¹³¹ μακαριωτάτῳ μου πατρί, κ(αί) δεσπότη, Κυρίῳ Οὐρβανῷ τῷ τὴν ἀποστολικὴν κ(αί) καθολικὴν ἐκκλησίαν ¹³² κ(αί) καθέδραν, κοσμοῦντι καὶ διιθύνοντι, ἐγνώρισα. οὗτος τοιγαροῦν ὁ Λυκόδημος, τό γε νῦν ἔχον ¹³³ ἐγκρατὴς γέγονε κακῶς, κ(αί) ἐκθέσμως τοῦ ἐπισκοπικοῦ τῆς Κεφαλῆνης θρόνου, ἀνὴρ πάσης ¹³⁴ κακίας κ(αί) αἰσχύσου αἰρέσεως πλήρης. ὕπουλος, θρασὺς κ(αί) ὑπαύχην, Καλβινιστὰς κ(αί) λουτε<...> ¹³⁵ οὗτος καὶ τὴν τυπογραφίαν ἀπὸ Ἀγλοβρετανίας, μετήνεγκεν ἐς βυζάντιον, κ(αί) πλεῖστα τῶν β(ιβλίων) ¹³⁶ κατὰ τῆς ἀγίας ἀποστολικῆς κ(αί) ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐτυπώσατο, ὁ δισσεβής. τουτονὶ τὸν ἐμ[βρόν:] ¹³⁷ τητον, γονυπετῶν δέομαι ὑμῶν παντὸς τοῦ ἱερωτάτου κ(αί) αἰδεσιμωτάτου συλλόγου ἀρχιερέων κ(αί) ¹³⁸ ἱερέων, κ(αί) τοῦ λοιποῦ εὐαγοῦς κλήρου. ἴν' ὅπως παντὶ σθένει, ὅση ὑμῖν δύναμις <...> ¹³⁹ φρον, ἐξωσρακίσσητε, κ(αί) ἐξώσατε τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου, ὡς μοιχὸν κ(αί) παράνομον, κ(αί) τῆς ἀγίας ἐκ¹⁴⁰κλησίας ἐχθρόν. ἀλλὰ δὴ κ(αί) ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος τῶν λατίνων, κῦρις Μιχαῆλος [ὁ Κεφα]¹⁴¹ληνίας καὶ ζακύνθου, πολλὰ κατηγονίστατο τῶν ἐναντίον, πολλοὺς τοὺς ὑπὲρ εὐ<...> ¹⁴² τας ἐξέχειν, ἵνα τοὺς ἀτιθάσσους, θήρας τῆς ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐξάξη ἐκκλησίας <...> ¹⁴³ λωτα τούτων ἐμφράξη ζόματα. ἀλλ' οὐχ οἷος τε ἦν, ἀπείργετο γὰρ ὑπὸ τῶν κρα<...> ¹⁴⁴ πρὸς δὲ τούτοις ἀντιβολοῦμεν τὴν ἡμῶν σεμνοπρέπειαν, ὅπως τόγε εἰς ὑμᾶς ἦκον, βοηθήσητε ¹⁴⁵ τῷ πρεσβυτέρῳ Ἀλεξάνδρῳ, ἐδίκως τῆς αὐτοῦ ἐνεγκαμένης, ἀπελαθέντι, ὑποβολῇ, κ(αί) ¹⁴⁶ συνεργείᾳ τοῦ δισσεβοῦς Κορυνθαλέως, τῆς ἀληθείας ἕνεκα. ἐρῶμένως μοι διαβιώητε ¹⁴⁷ κ(αί) εὐθύμως ἐς βαθὺ καὶ λιπαρὸν γήρας, σο-

φώτατοι κ(αι) αἰδεσιμώτατοι πατέρες, μεμνήμενοι μου τῆς ¹⁴⁸ ταπεινότητος.

τὸ κατὰ τὸ ,αχκθ^ω ἔτος τὸ σωτήριον θαργηλιῶνος ις ᾿ μεσοῦντος ¹⁴⁹

φ. 227^ν: Τῷ εὐαγεῖ κ(αι) θεοτιμήτῳ κλήρῳ τε κ(αι) ¹⁵⁰ Συλλόγῳ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας ἀνα¹⁵¹τολικῆς κ(αι) καθολικῆς ἐκκλη¹⁵²σίας πανιερωτάτοις κ(αι) σοφω¹⁵³τάτοις πατράσι. πανευλαβῶς ἐγχειρισθεῖη ¹⁵⁴ ῥώμην.

Σημειώσεις:

στ. 15: ἐξ ἀγενοῦς φύσεως καὶ φύς καὶ τραφεῖς· ὑπαινιγμὸς ταπεινῆς καταγωγῆς Θεοφίλου Κορυθαλέα;

στ. 29: οἰκείος τὸν τρόπον, καὶ τὴν συγγένειαν· καὶ ἐδῶ ἀόριστη ἡ συγγενικὴ σχέση Παΐσιου καὶ Νικοδήμου Μεταξά. Πβ. Γερ.ασ. Πεντογάλου, «Παῖσιος Μεταξάς», ὁ.π., σελ. 524.

5

Ὁ Costantino Rossi, ἐπίσκοπος, πρὸς τὴν Propaganda. Ὅτι ἐπιτέλους εἶχαν ἀναχωρήσει ἀπὸ Ζάκυνθο οἱ Θεόφιλος Κορυθαλέας καὶ Παρθένιος Κολέτης, οἱ ὁποῖοι μὲ διδασκαλία καὶ κηρύγματα αἰρετικὰ εἶχαν προκαλέσει ζημιά. Παρακαλεῖ νὰ βρεθεῖ τρόπος νὰ καταργηθεῖ ἡ παλαιὰ τοπικὴ συνήθεια τελέσεως, μιὰ φορὰ τὸν χρόνον, κοινῆς δοξολογίας καθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων στὸν καθολικὸ καθεδρικοῦ ναό, ὅπου μνημόνευαν καὶ τὸν πατριάρχη, καὶ νὰ γίνουν δεκτὰ στὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης δυὸ τρία παιδιά ἀπὸ Ζάκυνθο-Κεφαλονιά.

Αὐτόγραφο

Ζάκυνθος, 17.8.1637

SOCG 155, φ. 78-79

Em(inestissi)mi e R(everendissi)mi SS(= Signori) e P(adro)ni Col(endissi)mi ¹²

Finalmente é piaciuto al Signor Iddio che Theofilo Scordialó, doppo la ¹³ dimora di ben sette anni continui in questa Isola si sia partito p(er) Smir ¹⁴ne, e di lá s'incamincerá, p(er) quanto si dice a Costantinopoli p(er) esser il ¹⁵ braccio destro del Pseudo Patriarca di nuouo riposto in Sedia Cirillo. ¹⁶ Veram(en)te la di lui partenza é stata la salute di quest' Isola, nella ¹⁷ quale essendo stato Mastro di scuola tutto il tempo pred(ett)o ha infettato ¹⁸ senza, che alcuno gli habbia mai contradetto, molti poueri semplici, et una ¹⁹ gran parte di questa giouentú, inserendo ne gli animi di figlioli che siano m¹⁰gliori Xpiani (= cristiani) i Fiamenghi Caluinisti che i Romani. Insegnaua tutte l' ¹¹ antiche heresie de Greci, molte delle quali in queste parti erano andate in ¹² total obliuione. Oltre la mortalitá dell' anima sotto colore di difenderla in ¹³ uia Artis della quale sono alcuni tanto tenacemente p(er)suasi, che par loro ¹⁴ heresia il contrario. La buona sorte é che nissuno de suoi scolari sa gram ¹⁵matica perché hauendo egli p(er) uso d' insegnar co' primi rudimenti gramma ¹⁶ticali anco la Logica,

restauano i figlioli confusi senza saper ne quella l'¹⁷ne questa. Molti de Greci lodano Dio bened(ett)o e s'accorgono esser stata l'¹⁸opera S(ant)a la di lui rimotione, e m' hanno detto chiaramente, che s'egli l'¹⁹ persisteua qui ancora tre anni tutti quelli giouani diuentassero atheisti. l'²⁰ Tutto il punto sta, che costui non ritorni, perché ritrouandosi qui moltissimi l'²¹ scismatici et heretici seguaci suoi, e non pochi mal uiuenti Xpiani (= cristiani). Et essendo l'²² queste anime instabili, e faciliss(im)e alla preuaricatione, sarebbe egli ri l'²³ceuto come Angelo sceso dal cielo. Così anco il suo scolaro Parthenio l'²⁴ che partì poco doppo di lui. E fu quello che fece quella predica empia l'²⁵ contro la beatitudine de santi, e contro il Purg(atori)o qualificando p(er) essere sco l'²⁶municati li seueranti (?) l'opposito. Questo, p(er) quanto da Venezia mi é stato scritto l'²⁷ partì di lá p(er) Fiorenza, forse p(er) passar a Liuano, et imbarcarsi p(er) Cipro. Se l'²⁸fosse stato in Venetia hauerei subito dato auuiso a gl' ordinarj et a PP (= Padri) Inq(uisito)ri l'²⁹ della Toscana del passaggio di lui, perche restasse o emendato o gastigato. Se si<...> l'³⁰ a tempo lo ricordo riuertentemente all' Em(inen)ze loro. Egli é huomo di mezzana l'³¹ statura, di pelo nero, di barba lunga, di faccia pur lunga, caluo in testa di l'³² natione ciprioto. Dice esser nipote di Mons(igno)r Coletti Vescouo di Cheroniso in Candia l'³³ di color non molto bianco, d' anni p(er) quanto mostra trent' otto, o quaranta. l'³⁴

L' Eminenze loro mi comandarono ch' io sfuggissi d' assistere al Laudo, che so l'³⁵ gliono i Greci cantar nella Chiesa cattedrale, il che ho sempre fatto sin hora. l'³⁶ Teneuo che minacciando la Chiesa rouina euidente p(er) lo terremoto, douesse <...> l'³⁷ tar questa occas(ion)e p(er) rimouergli, con dar loro parole, che aspettassero la risto l'³⁸ratione della Chiesa. Ma sono tanto tenaci in questo abuso che se ben erano in l'³⁹ pericolo, uollero entrarui e cantarlo conforme a gli altri anni, ritrouando l'⁴⁰ mi io alla Cefalonia. Potrebbe il Senato leuar quest' empio abuso definitiua l'⁴¹ mente con dir alli Greci che non cantanno ne anco tra loro stessi quel sin il l'⁴² legittimo Patriarca Cirillo o Athanasio s'aspettasse prima la resolutione l'⁴³ o uero pigliar occas(ion)e della fama hor mai conferma anco tra moltissimi l'⁴⁴ de stessi Greci che il Patriarca si sia dichiarato Caluinista, come consta l'⁴⁵ da q(ues)ta lettera resami da un buon giouine di rito Greco uenuto ultimamente l'⁴⁶ da Padoua, doue s' é addottorato. Supplico humilissimam(ent)e e con ogn' istanza l' l'⁴⁷ Em(inen)ze loro a procurar la total abolitione del sud(ett)o empio Laudo, il quale l'⁴⁸ non si canta ne in Candia, ne alla Cefal(on)ia, ne in Corfú, doue pregano pros l'⁴⁹peritá solo a S(ua) S(anti)tá, al Principe, all' ordinario, et al Magistrato, ma non l'⁵⁰ al Patriarca, al quale qui danno titolo di

*Patriarca Ecumenico. II*⁵¹

Sono molti anni che in cotesto Coll(egi)o Greco non ui sono stati ⁵²
Alunni ne del Zante ne di Cefal(oni)a. E pure quelli che ui sono stati ⁵³ *sono*
riusciti buoni e dotti cattolici, come il P(adre) D(on) Alessandro Basilopolo, ⁵⁴
che tutta uia sta senza chiesa, e senza scuola, come un anco che chia ⁵⁵ *mano il*
Dottor Raftopulo buon Theologo, e che se ben di rito Greco ⁵⁶ *ama i Latini, e*
gl' aiuta nelle occasioni con grand(issi)mo zelo alla santa ⁵⁷ *fede, e due altri che*
professano diuot (ament)e alla Chiesa Romana, e non manca ⁵⁸ *no d' insinuarla*
anco a gl' altri. Se tre giouineti del Zante e ⁵⁹ *Cefal(oni)a potessero hauer gioia*
d'esser accettati nel Coll(egi)o sariano in tempo ⁶⁰ *gran utile della s(an)ta fede,*
mass(imament)e ch' il Zante e scala di tutto il ⁶¹ *Leuante, oue spesso capitano*
Vescoui, e sacerdoti Greci a disseminare false ⁶² *dottrine. Supp(li)co con ogni*
profonda humiltà l'Em(inen)ze loro a perdonare (?) ⁶³ *il tedio della lunghezza*
con la rifless(io)ne del gran bisogno della s(an)ta fede ⁶⁴ *in queste parti, e*
baciando loro riuerentemente il lembo delle uesti ⁶⁵ *prego l'Altiss(im)o che le*
prosperi sempre a gloria di S(ua) D(ivina) M(aes)tà e tutta ⁶⁶ *sua S(an)ta Chiesa.*

Zante q(ues)to di 17 Agosto stil nuouo 1637 ⁶⁷

Di V(ostre) Emin(en)ze R(euerendissi)me ⁶⁸

Humiliss(im)o e Diuot(issi)mo Seruitore ⁶⁹

Costantino de' Rossi Ves(cov)o del Zante.

Σημειώσεις:

στ. 3: *doppo sette anni*: ὁ Cost. Rossi στις 18.5.1636 (SOCG 153 φ. 399-401) ἔγραψε ἄοριστα: *un Caloiero Atheniese che da molti anni in qua se ne sta qui e legge filosofia*. Ὁ ἴδιος ἀργότερα (10.10.1637· βλ. SOCG 158, φ. 70, 73) ὅτι ἦσαν ὀκτώ τὰ χρόνια πού ἔμεινε ὁ Κορυδαλέας στή Ζάκυνθο: *come hanno fatto* (Κορυδαλέας καὶ Κολέτης) *questi ott' anni a dietro*. Καὶ ὁ fra Carlo Ubicini ἔγραφε (Ζάκυνθος, 13.11.1637· βλ. SOCG 158, φ. 102, 105): *il predetto Scordialo ch' otto anni continui ha tenuto scola*. Ἡδὴ στις 7.5.1634 ὁ προβλεπτής Ζακύνθου Fantino Soranzo εἶχε γράψει ὅτι ὁ Κορυδαλέας βρισκόταν ἐκεῖ ἀπὸ ἐξαετίας (βλ. Κωνστ. Μέρτζιου, ὁ.π.).

στ. 3: *partito per Smirne*: οἱ πρώτες πληροφορίες γιὰ τὸν προορισμὸ τοῦ Κορυδαλέα ἦσαν συγκεχυμένες. Ἐγράφε (1.12.1636· βλ. SOCG 155, φ. 75-76) ὁ Rossi: *Lo Scordialo si é inteso che si sia incaminato a Costantinopoli, altri dicono in Candia*.

στ. 5: *di nuouo riposto*: ἡ τελευταία πατριαρχεῖα τοῦ Λούκαρη ἄρχισε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1637 (Τάσου Γριτσοπούλου, ὁ.π., σελ. 159).

στ. 8: *senza... contradetto*: ὁ Rossi δὲν ἐγνώριζε τίς προσπάθειες πού εἶχε κάνει ὁ προκατόχος του Varolio, γιὰ νὰ διώξει τὸν Κορυδαλέα. Ἀλλωστε εἶχε προηγηθεῖ καὶ ἡ τετραετία 1632-1635, πού ἡ καθολικὴ ἐπισκοπὴ ἦταν οὐσιαστικὰ ἀκέφαλη.

στ. 15-17: Πβ. Κλ. Τσοῦγκα, ὁ.π., σελ. 87 καὶ σημ. 1, ὅτι ὁ Κορυδαλέας στή Βενετία, Κεφαλονιά-Ζάκυνθο, ἴσως καὶ στὴν Ἀθήνα, τὸν πρώτο καιρὸ δίδασκε ὅλα τὰ μαθήμα-

τα στους πιο νέους μαθητές, που δεν ήταν έτοιμοι για φιλοσοφικά μαθήματα. Δηλαδή εκτός από φιλοσοφία δίδασκε και γραμματική, αρχαία ελληνικά, γεωγραφία ή και άλλα.

στ. 24: *che parti* είπαμε ότι η πρώτη αναχώρηση του Κολέτη έγινε τον Ιανουάριο του 1637. Σε λιγότερο από μήνα μετά την επιστολή αυτή ο Κολέτης ξαναγύρισε στη Ζάκυνθο (βλ. επιστολή του αυτού, 16.9.1637, εις SOCG 155, φ. 87).

στ. 24: *che fece quella predica* το κήρυγμα αυτό, που πολλοί το κατήγγειλαν στη Ρώμη, έγινε στις 23.10.1636, λίγες μέρες μετά τον μεγάλο σεισμό και λίγο προτού φύγει ο Κορυδαλέας από την Ζάκυνθο.

στ. 30-33: Η ενδιαφέρουσα λεπτομερής περιγραφή των χαρακτηριστικών του Παρθενίου Κολέτη προφανώς θα χρησίμευε για ν' αναγνωρισθεί και να συλληφθεί όπου βρεθεί.

στ. 32: *Monsignor Coletti* πρόκειται για τον παλαιό (1594-1601) μαθητή του Έλληνικού Κολlegίου Ρώμης Πέτρο Κολέτη (ακόμα τότε στη ζωή πέθανε το 1643), ο οποίος το 1619 εξελέγη λατίνος επίσκοπος Χερρονήσου της Κρήτης (Ζαχ. Ν. Τσιρπανλή, ό.π., σελ. 273-274).

στ. 34: *Laudo* ο Rossi το προηγούμενο έτος είχε γράψει (18.5.1636 SOCG 153, φ. 399-401) στην Propaganda ότι με κάθε τρόπο προσπαθεί να κερδίσει την συμπάθεια των ορθόδοξων, πράγμα όμως που κινδυνεύει να μην το καταφέρει, αν δεν ακολουθήσει μία παλαιά συνήθεια που έχουν μόνο στη Ζάκυνθο, σε κανένα άλλο μέρος από τα βενετοκρατούμενα. Να τελούν δηλαδή δοξολογία (οι καθολικοί την ονομάζουν *Laudo* στα ελληνικά;), που γίνεται μία φορά τον χρόνο, στη γιορτή των Αγίων Πάντων, στον καθεδρικό ναό των καθολικών, με συμμετοχή ορθόδοξων και καθολικών πιστών, παρουσία του καθολικού επισκόπου (ο ορθόδοξος έδρευε στην Κεφαλονιά). Αρχίζουν πρώτα οι καθολικοί και ο ιερέας τους μνημόνευε πρώτα τον πάπα, δεύτερον τον δόγη της Βενετίας, τρίτον τον καθολικόν επίσκοπο, τέταρτο, πέμπτο και έκτο τους τρεις Ένετους κυβερνήτες των νήσων και τελευταία την κοινότητα την αποτελούμενη από ορθόδοξους και καθολικούς. Μετά αρχίζει ο ορθόδοξος παπάς. Πρώτα μνημόνευε τον πάπα κι ύστερα τον πατριάρχη, τρίτον τον δόγη, τέταρτον τον καθολικόν επίσκοπο, πέμπτον τον ορθόδοξο, έκτον, έβδομον, ογδοον τους τρεις κυβερνήτες, ένατον τον πρωτοπαπά και τελευταία την κοινότητα. Εκείνο όμως που δεν άρεσε στον Rossi ήταν ότι οι ορθόδοξοι μέσα σε καθολικό ναό δοξολογούσαν τον πατριάρχη αποκαλώντας τον και οικουμενικό: *Ma é poi grandissimo disvantagio che essi Greci nella cathedrale Latina alla presenza del Prelato honorano il Patriarca di Costantinopoli con gli stessi Viali (?) che si deuono al Pontefice Romano con chiamarlo anco Patriarca Ecumenico*. Τότε είχε κρυφά εκφράσει τις αντιρρήσεις σε κάποιους εμπιστούς, οι οποίοι τον είχαν συμβουλεύσει να μην εναντιωθεί, *per fuggir i rumori che poteuano nascere*, όπως άλλωστε είχαν πράξει και όλοι οι προηγούμενοί του καθολικοί επίσκοποι. Ότι, επίσης, όταν οι ορθόδοξοι έμαθαν πως είχε εκλεγεί επίσκοπος αυτός, ο σπουδαγμένος στη Ρώμη, φοβήθηκαν πως δεν θα θελήσει ν' ακολουθήσει αυτή την συνήθεια κι έγραψαν στη Βενετία για να τον υποχρεώσει να το πράξει. Ότι από την ένετική γερουσία εκδόθηκε διάταγμα που όριζε να γίνεται αυτή η τελετή παρόντος του καθολικού επισκόπου. Αμέσως όμως μόλις έφθασε, υπέβαλε, μέσω του Luigi Sagredo, κι αυτός αίτημα στην ένετική γερουσία, για να εξαιρεθεί, αλλά του τό απέρριψαν: *hanno risposto che alle città bisogna mantener i loro priuilegi e che in queste isole non conuiene innouar cosa alcuna, ma seguir l' uso antico, acciocché non segua tumulto*. Ο Rossi έσώκλεισε φύλλο (φ. 402) με τις προσφωνήσεις που λέγονταν στην δοξολογία για τα πρόσωπα που προαναφέραμε. Μετά την επιστολή αυτή του 1636 φαίνεται ότι οι καρδινάλιοι της Propaganda συνέστησαν στον Rossi να βρεί δικαιολογία και ν' αποφύγει να συμπαρίσταται σε μία τέτοια δοξολογία, στην οποία μνημονευόταν ο πατριάρχης,

καὶ μάλιστα ὁ Λούκαρης (δὲν εἶχαν λήξει ἀκόμη τότε οἱ ἐπανειλημμένες πατριαρχεῖες του).

στ. 35: *sempre fatto sin hora*· δηλαδή τὸ παρελθὸν ἔτος 1636 (εἶχε φθάσει στὴ Ζάκυνθο τέλος Σεπτεμβρίου 1635) καὶ τὸ τρέχον 1637.

στ. 36: *minaciando la chiesa rouina*· ἤδη μὲν ἔφθασε ὁ Rossi ἔγραψε (30.10.1635· SOCG 151, φ. 392, 394) ὅτι βρῆκε τὸν καθεδρικό ναὸ μισοκατεστραμμένο ἀπὸ τὸν πρὸ διετίας σεισμό: *ho ritrouata la chiesa e la casa quali anco si trouano in ruina per l' horrendo terremoto che scosse tutta quest' isola due anni sono*. Καὶ ὅτι ὁ Aluise Sagredo *ha ultimamente applicato ducati per la restauratione della Chiesa e del Vescouato*.

στ. 36: *per lo terremoto*· ἀναφέρεται στὸν σεισμό ποὺ ἐγίνε 10.10.1636 (29.9.1636, μὲ τὸ παλαιό), μετὰ τὸν ὁποῖον, εὐθὺς ἀμέσως, ἔγραψε (1.11.1636· SOCG 153, φ. 445-447) ὅτι ὁ καθεδρικός ναὸς σχεδὸν ἰσοπεδώθηκε: *restò campestata anco la chiesa cattedrale nella quale non é possibile più celebrare*.

στ. 42: *Cirillo o Athanasio*· ἀναφέρεται ὁ Rossi σὲ διάταγμα ποὺ θὰ εἶχε ἐκδώσει ἡ γερουσία πολὺ πρὸ τοῦ Πάσχα τοῦ 1637, ὅταν ἀκόμη ἡ ἐκλογή τοῦ νέου πατριάρχου «παιζόταν» μετὰξὺ Λούκαρη (εἶπαμε ὅτι ἐπανῆλθε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1637) καὶ Ἀθανασίου Πατελλάρου.

στ. 45: *un buon giouine*· δὲν δύναμαι νὰ προσδιορίσω τὸν νέον ποὺ ἦλθε διπλωματοῦχος ἀπὸ τὴν Πάδοβα καὶ ἔφερε στὸν Rossi ἐπιστολὴ ποὺ ἔγραφε ὅτι ὁ Λούκαρης εἶχε χαρακτηρισθεῖ *caluinista*.

στ. 51: *sono molti anni*· τελευταῖος ἀπὸ τὰ δύο νησιά ἦταν ὁ Κεφαλονίτης Πέτρος Μένδικος, ποὺ εἰσῆλθε στὸ Κολλέγιο στίς 24.8.1632. Τότε φοιτοῦσε ἀκόμη (Ζαχ. Ν. Τσιρπανλῆ, ὁ.π., σελ. 517-518).

στ. 57: *due altri*· ὑποθέτω ὅτι πρόκειται γιὰ τοὺς Ζακύνθιους Μάρκο Κοκκίνη (Ζαχ. Ν. Τσιρπανλῆ, ὁ.π., σελ. 367-368) καὶ Νικόλαο Μαρτελάο (ἔφυγε ἀπὸ τὸ Κολλέγιο 27.6.1626· βλ. Ζαχ. Ν. Τσιρπανλῆ, ὁ.π., σελ. 443). Πβ. Lett. Augliera, ὁ.π., σελ. 98 σημ. 3 τῆς σελ. 97. Ὁ Ἰωάννης Βαμβάκιος μᾶλλον εἶχε τότε πεθάνει (πβ. Ζαχ. Ν. Τσιρπανλῆ, ὁ.π., σελ. 414).

στ. 59: *d' esser accettati nel Collegio*· προφανῶς δὲν ἱκανοποιήθηκε αὐτὸ τὸ αἶτημα τοῦ Rossi. Ὁ πλησιέστερος ἐπόμενος ἀπὸ τὰ δύο νησιά ποὺ μπῆκε στὸ Κολλέγιο ἀπέχει τριάντισιν χρόνια ἀπὸ αὐτὴ τὴν αἶτηση τοῦ Rossi. Εἶναι ὁ Ζακύνθος Μπιάνκος Μανδρινάρδης, ποὺ μπῆκε στὸ Κολλέγιο στίς 28.2.1641 (Ζαχ. Ν. Τσιρπανλῆ, ὁ.π., σελ. 550).

ΘΩΜΑΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

SUMMARY

Thomas I. Papadopoulos, Activities of Theophilos Corydaleus in Zacynthos and his relationship with Nikodemos Metaxas

Theophilos Corydaleus (1574-1646), who introduced the neo-philosophical studies in the Balkans, and whose works were being taught in the schools of the Balkans till the 19th century, lived in Cephalonia and mainly in Zacynthos for ten years in total (he left Zacynthos in November 1636). During this ten year period